

משטרה והיסטוריה
Police & History

בית מורשת משטרת ישראל

משטרה והיסטוריה

גיליון מס' 2
תשפ"א 2020

All Rights Reserved
Copyright © 2020

כל הזכויות שמורות
© תשפ"א

אין להקליט, לשכפל, לצלם, לתרגם, לאחסן במאגר מידע או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו
בשום צורה ובשום אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני (לרבות צילום והקלטה) ללא אישור בכתב
מאת משטרת ישראל

עורכת ראשית: נעמי לבנקרון
עריכה לשונית: דניאלה רפאלי
עריכה לשונית באנגלית: ניצן לפידות
גרפיקה: נעמה רובין
עיצוב הכריכה: שלומי שטרית

נדפס בישראל
ISSN 2664-2077

ועדה אקדמית: ד"ר טל יונתן-זמיר, פרופ' ניר קידר, פרופ' אורית רוזין,
ד"ר ענת שטרן, פרופ' יגאל שפי

התמונה בשער: שוטרים ישראלים ולגיזר ירדני נפגשים משני צידי הגדר שחילקה את ירושלים, שנות
השישים. צלם לא ידוע, אוסף בית מורשת משטרת ישראל.

התמונה מאחור: שוטר משוחח עם עולה חדשה במחנה "שער העלייה", 1.7.1949. צילום: זולטן קלוגר,
אוסף התצלומים הלאומי.

ביקורת על ספרה של אורנה אליגון דר

PLAUSIBLE CRIME STORIES:

THE LEGAL HISTORY OF SEXUAL OFFENCES IN MANDATE PALESTINE¹

יובל יונאי*

התפיסה המקובלת של פרוצדורות משפטיות בהליכים פליליים היא, שהתביעה וההגנה מציגות כל אחת את גרסתה להתרחשויות שהיה בהן משום עבירה על החוק, והשופטים נדרשים להכריע בפסיקתם בין השתיים: כיצד התרחשו העבירות ובידי מי. כידוע לכל מי שעוסק במחקר על הפרקטיקה השיפוטית, במציאות יש סטיות ממודל אידיאלי זה הגורמות לא רק להחלטות שיפוטיות מוטעות, אלא גם להטיות מבניות הקשורות ליחסי הכוח בין שחקנים חברתיים שונים. לצד הכרה בחוסר השלמות של השיטה, יש חילוקי דעות לגבי הגורמים לטעויות, שיעורן של הטעויות והאמצעים להפחתת מספרן. גישות שמרניות נוטות לצמצם בחומרת הבעיה מחד גיסא, ולחפש דרכים למזער אותה אף יותר מאידך גיסא.

ספרה של אורנה אליגון דר שייך למסורת ביקורתית בהיסטוריה של המשפט, השואפת להבין כיצד הכרעות שיפוטיות מתקבלות בפועל. בחינת הסוגיה הזאת נעשית על ידי ניתוח מדוקדק של הכרעות בנושא מסוים במערכת שיפוטית ספציפית, בתקופה ובמקום נתונים. בספרה הקודם, "Marks of an Absolute Witch: Evidentiary Dilemmas in Early Modern England", עסקה אליגון דר בשאלה כיצד שופטים בריטים הכריעו בשאלה הרת הגורל: האם נשים שהואשמו בכישוף אכן עסקו בכך. החלטה חיובית שגויה הובילה להוצאה להורג של אישה חפה מפשע, ואילו החלטה שלילית שגויה הייתה כרוכה במתן אפשרות למכשפה להמשיך ולפגוע בסובבים אותה. כמו בכל תחום של המשפט הפלילי, המשפט פיתח פרוצדורות וקריטריונים כדי להגיע לשיעור גבוה ככל האפשר של פסיקות נכונות.

* פרופסור חבר בחוג לסוציולוגיה, אוניברסיטת חיפה.

ORNA ALYAGON DARR, PLAUSIBLE CRIME STORIES: THE LEGAL HISTORY OF SEXUAL OFFENCES IN MANDATE PALESTINE (2019). 1

קל לנו כיום ללגלג על השופטים הבריטים שדנו בתיקים אלה, לקבוע בביטחון כי כישוף אינו קיים, ולראות בחוק נגד כישוף זליגה של אמונות מיסטיות אל המשפט, כחלק מניסיונם הכולל של החברה ושל המשפט למשטר את מיניותן של נשים. אך הניתוח ההיסטורי של אליגון דר לא עסק בגורמים החברתיים שהביאו ליצירת חוק נגד כישוף; תחת זאת, היא בחנה את יישומו של החוק כדי להבין כיצד שופטים התמודדו עם שאלות עובדתיות הכרוכות בהכרעות קשות. בספר, העוסק בעולם משפטי של לפני יותר מ-300 שנה, מטרתה של אליגון דר לא הייתה אקדמית ומנותקת מהמציאות; אדרבה, המטרה הייתה לתרום להבנה כיצד מערכות משפטיות מפתחות קריטריונים מפורטים ומדויקים כדי להגיע להכרעות סבירות ומדויקות ככל האפשר. הריחוק שלנו מהנושא וחוסר האמון שלנו במכלול הקריטריונים הם שמאפשרים לנו לנתח את הפרקטיקה הראייתית (evidentiary) בכובד ראש אקדמי קר רוח. הגישה הביקורתית הניצבת בבסיס מחקרה זה, כך אני סבור, מספקת נדבך חשוב לשיפור המערכת המשפטית על ידי הבנה טובה יותר של כשלים ובעיות באופן פעולתה.

מבחינה זו הקפיצה של 300 שנה ו-5,000 ק"מ מאנגליה של המאה השבע עשרה לפלסטין של המאה העשרים בספרה החדש של אליגון דר אינה קפיצה כלל. השאלה היא אותה שאלה, ורק הנסיבות שונות. במקום כישוף, האיסור החוקי הוא על פרקטיקות מיניות מסוימות, והשאלה היא, שוב, כיצד מוכיחים שהנאשם ביצע מעשה אסור בחוק. גם כאן זיכוי או הרשעה מוטעים כרוכים בפגיעה ממשית בנאשם או בקורבנותיו ובביטחון הציבור. הסיבה לבחירה דווקא בתחום זה קשורה לקשיים העומדים בפני שופטים ומושבעים בכואם לקבל הכרעות עובדתיות. כמו כישוף, גם יחסים מיניים נעשים בסתר, ללא עדי ראייה, וההכרעה נסמכת בעיקר על עדויות המתלוננים והנאשמים. הספר מבקש לדון במקומם של סיפורים אלו ובשאלת הסבירות (plausibility) שלהם. הטעון של אליגון דר הוא שסבירות הסיפורים עומדת במרכז הדרמה המשפטית. ההבנה שאי-אפשר להגיע להכרעה ודאית הביאה להתפתחות פרוצדורות שנועדו להבטיח הכרעות מוצלחות ככל האפשר על סמך דיון בטיבן ובקבילותן. לכאורה פרוצדורות אלו מבוססות על שיקולים רציונליים אובייקטיביים ועל חישובים של הסתברויות המבטיחים דיוק מרבי. בפועל, אליגון דר טוענת, בעקבות עבודתו של הפילוסוף לורנס גונת'ן כהן,² שהכרעה ביחס להסתברותה של טענה תלויה בידע שיש למעריכים על התנהגות אנושית, על קשרים בין בני אדם ועל מגוון רחב של נסיבות. ידע שהוא, לטענתה, "תוצר של תרבויות וחיברות".³ לכן, על מנת להבין מה "סביר" צריך להכיר את הידע התקף באופן חברתי (socially valid knowledge) וזו מטרת

2 L. JONATHAN COHEN, THE PROBABLE AND THE PROVBABLE (1977).

3 לעיל ה"ש 1, בעמ' 9.

הספר. "השאלה היא לא מה הופך סיפור למציאותי או אמיתי אלא מה הופך סיפור לקביל ומשכנע".⁴ את טענתה היא ממחישה באמצעות דוגמאות רבות ומרתקות, הבוחנת אילו סוגי סיפורים זכו להבנה ולקבלה על ידי שוטרים, תובעים ושופטים, ואילו כשלו בכך ואף שונו תוך כדי ההליך השיפוטי כדי להתאים יותר לאופני החשיבה של הממונים על אכיפת החוק.

סבירותו של סיפור באוזני המאזין תלויה בשני שיקולים: האחד, זהות המספר. אנשים השייכים לקטגוריות מסוימות, ילדים, למשל, חשודים מראש. שיקול שני הוא אמינות העדים, הנקבעת לא רק על פי תכונות מהותיות כגון יכולות קוגניטיביות של העד, אלא גם על פי תפיסות חברתיות לגביהם: מידע שסביר שידעו, וכיצד סביר שיתנהגו. ההכרעות של כל "קציני הצדק", החל בחוקרי משטרה וכלה במושבעים ובשופטים, תלויות בכך שיאמינו כי פרטי הסיפור שהם שומעים עקביים ותואמים זה לזה, ושהמספר או המספרת אכן יכולים לדעת פרטים אלו ומספרים אותם בצורה אמינה. השקפה דומה צמחה במקביל הן בחקר המשפט והן בחקר המדע, שני תחומים שבהשקפות מסורתיות היו אמורים להישען רק על עובדות ודאיות, על שיקולים לוגיים אובייקטיביים, ולהניב ידע שהוא מעל לכל ספק. המחקר ההיסטורי והסוציולוגי חשף את חוסר המציאותיות של תפיסות אלו, וכן את התלות של הידע בהנחות תרבותיות של הציבור שבו מתקיימות הכרעות לגבי טבעה של המציאות המדעית או השיפוטית. כל אלו טוענת אליגון דר "כרוכים זה בזה באופן שלא ניתן להתירו".⁵

היסודות האפיסטמולוגיים המשמשים אותנו בקביעת סבירותם של סיפורים שונים משתנים מחברה לחברה. זאת ועוד, גם בתוך אותה חברה, יש הבדלים בין קבוצות. בעולם חברתי המאמין בקיומן של מכשפות חשוב היה לבסס את האמצעים לזיהוין, וכך גם קיומן של עבירות מין תלוי בהנחות חברתיות שונות. האם ניתן לאנוס אישה כנגד רצונה? האם אפשר לאנוס גבר? האם יהודייה הנכנסת לבדה למונית של נהג ערבי בשתיים בלילה יכולה להאמין בכנות שתגיע לביתה בשלום? השופט פיטר דיקינסון (Peter G. Dickinson) חשב שלא.⁶ על סמך מקרה זה ועל סמך מקרים אחרים טוענת אליגון דר, שהתשובות לשאלות אלו ודומות להן קשורות למערכת התרבותית שבה מתנהל המשפט. בארץ ישראל המנדטורית שבה מצויים שחקנים מדתות שונות ומרקע חברתי שונה, יש אם כן עניין מיוחד בבחינת מהימנותם של הסיפורים, כפי שנתפסו מנקודת מבטם של השופטים.

עיקר החומרים שאליוגון דר מנתחת הם תיקים מבית המשפט המחוזי בחיפה

4 שם.

5 שם, בעמ' 11.

6 שם, בעמ' 72.

מהשנים 1939-1948. הכיסוי לגבי תקופה זו די שלם, ויוצר תמונה כוללת ורחבה של עבירות מין שהתרחשו באזור חיפה והגיעו להכרעות משפטיות. המסמכים שאיתרה מכילים רישום של דברי העדים השונים, של התובעים והסנגורים והכרעות משפטיות. מרבית המקרים הנסקרים בספר החלו במתלונן או במתלוננת שפנו למשטרה. אם נמצא בחקירה בסיס ראייתי, הועבר חומר החקירה לשופט שלום (magistrate) שניהל חקירה ראשונית וקבע אם יש להגיש כתב אישום. בשל חומרתן של עבירות מין, כתבי האישום נדונו בבתי משפט מחוזיים. עמדות הצדדים, כפי שהוצגו בבתי המשפט, הותאמו קרוב לוודאי לטיעונים שסברו הצדדים השונים כי השופטים יקבלו, ותוך כדי כך חשפו גם את עולמם התרבותי, את ציפיותיהם ממערכת המשפט, את שיקוליהם ואת פחדיהם.

הפרק הראשון מתאר את המצב החוקי בארץ ישראל המנדטורית ומהווה תשתית לפרקים הבאים. אליגון דר סוקרת בקצרה את הרציפות המשפטית שיצרו הבריטים בחילופי השלטון תוך שילוב החוק העות'מאני בתוך מסגרות בריטיות. הסעיפים שעסקו בחוק העות'מאני בעבירות מין קבעו כי הערך המוגן במסגרתם הוא "פגיעה בכבוד" כתוצאה מהפרה של קוד חברתי, ולא הגנה מפני פגיעה פיזית או נפשית בפרט. המעשים שנאסרו כללו קיום יחסים בכוח, מגע מיני עם ילדים ונערים מתחת לגיל 15, פגיעה בנשים לא נשואות ובבתוליהן ומעשים מגונים בפרהסיה.

הבריטים התיימרו להביא את בשורת הקדמה, וראו בחוק העות'מאני חוק פרימיטיבי שאינו מבטיח צדק באופן כללי, ובהקשר של עבירות מין במיוחד. אליגון דר אינה מדגישה זאת, אך משתמע מדבריה, שהחוק העות'מאני היה מבוסס על חוק צרפתי מודרני ששימש דוגמה למדינות רבות, וכי תחושת העליונות הבריטית, המאדירה את ה-common law שהתפתח במשך מאות שנים, אינה בהכרח מבוססת. הבריטים, ובעקבותיהם גם הישראלים, למדו לזלזל בשלטון העות'מאני בלי להכיר לעומק את מעלותיו, ונטו להפריז ביתרונות השלטון הבריטי. בהקשר של עבירות מין הדגישו הבריטים את הצורך בהגנה על ילדים ונשים, והתייחסו לחוק הבריטי כמתנה יקרת ערך לילידים. עם זאת הם גם הצהירו על הצורך להתייחס למנהג המקומי, והמתח בין שני העקרונות - שינוי ברוח מה שהם החשיבו כ"קדמה" והתאמה לנורמות הקיימות - השפיע על חקיקתם בתקופת המנדט.

רק בשנת 1936 הנהיגו הבריטים קוד פלילי חדש. במידה רבה, קוד זה לא הותאם בהכרח למנהגים המקומיים של פלסטין, אלא התבסס על קודים פליליים שהונהגו במושבות בריטיות אחרות: אוסטרליה, צפון ניגריה, מזרח אפריקה וקפריסין. עובדה זו כשלעצמה מעוררת מחשבה על משמעות היישום של אותם עקרונות בחברות כה שונות זו מזו ועל הגלובליזציה הכפויה הכרוכה בתהליך זה מראשית המאה העשרים. עד 1936, למעלה ממחצית מתקופת המנדט (שהחלה רשמית ב-1922 עם הענקת המנדט

של חבר הלאומים, והסתיימה ב-1948) החוק העות'מאני נותר בתוקף, אבל שינויים שנתפסו כהכרחיים בוצעו על ידי פקודות מיוחדות. עבירות מין היו בין הראשונות שאליהן התייחסו פקודות אלו.

מאירת עיניים במיוחד סקירת השיקולים המעורבים בהתאמת הקוד הפלילי לתנאים המקומיים. הקוד העות'מאני לא אסר על קיום יחסי מין בין גברים, עניין שהבריטים שאפו לשנות. עוד בשנות העשרים, כאשר השלטון רצה לשנות באופן נקודתי את החקיקה ביחס לעבירות מין, מינה הנציב ועדה ציבורית שכללה פקידים ומומחים. חברי הוועדה הזהירו שהחקיקה המוצעת סותרת את הנורמות הקיימות: "היא כה מתקדמת, עד שיהיה קשה ליישם אותה באופן מוצלח".⁷ אליגון דר מצטטת גם תזכיר שכתב פקיד בכיר כמה חודשים קודם לכן, שם התריע כי הגבלה על יחסי מין הטרוסקסואליים בתשלום בלי לאסור יחסי מין בין גברים תוביל לכך "שהסדומיות תשגשג באופן פרופורציונלי";⁸ ולפיכך הציע "לגמול בהדרגה את האוכלוסייה מפרקטיקות לא טבעיות אלו". אם איסור כזה ייחשב כצעד קיצוני מדי, כותב הפקיד, יש למסד בתי בושת לעובדי מין גברים ולפקח עליהם כשם שמפקחים על בתי בושת לעובדות מין.

נראה שדעתו של אותו פקיד התקבלה בסופו של דבר, שכן פקודת החוק הפלילי החדשה משנת 1936 אסרה על סדומיות, ממש כמו במושבותיה האחרות של בריטניה. זאת, כיוון שהבריטים ראו ביחסי מין אנאליים בין גברים מפגע מוסרי מקובל במזרח התיכון, ותפסו את עצמם כשליחי התרבות המודרנית, שחובתם, בין השאר, לבערו. ספק אם היו מודעים לשכיחותם של יחסי מין אנאליים גם בבריטניה, ושמה העדיפו להעלים מהם עין. גם לאחר קבלת החוק נותרו הדעות חלוקות בין השופטים השונים. מייקל מקדונל (McDonnell), השופט העליון בארץ ישראל המנדטורית בשנים 1927-1936, סיכם בסקירה שכתב את דעותיהם של חבריו לכס המשפט ושל שופטים בדרגים נמוכים יותר, וציין, בין היתר, את החשש מפני תלונות שווא ומפני גידול בממדיהן. מקדונל עצמו לא נקט עמדה ברורה, אך רמז כי לדעתו מוקדם מדי להכניס איסור זה לפלסטיין, שכן זוהי "חקיקה המקדימה את דעת הציבור".⁹

הדיון בחקיקה בספר הוא קצר, מונה פחות משמונה עמודים, שכן ניתוח השיקולים בקביעת החוק לא היה חלק מהמנדט שאליגון דר לקחה על עצמה. ועדיין, יש בו כדי לעורר תיאבון, שכן היא מביאה מתאבנים בלבד מתוך מסמכים ראשוניים, שלמיטב ידיעתי לא נותחו קודם לכן, וראוי להעמיק את הניתוח בהם ובמחלוקות שהתעוררו בנוגע לחוקים שנדונו בהם. מסמכים אלו מציגים את התפיסה של מעצבי

7 שם, בעמ' 23.

8 שם. המונח במקור "sodomy" מתורגם פעמים רבות לעברית כ"מעשה סדום", אבל המשמעות של המונח באנגלית שונה מאוד מזו של המונח בעברית, ולכן עדיף לתרגם כ"סדומיות".

9 שם, בעמ' 25.

המדיניות הבריטית ביחס לילידים במושבות שתחת שליטתם ואת האופן שבו הם תפסו את תפקידם באותן מושבות, ויכולים לפיכך להאיר סוגיות מוכרות במחקר באור חדש.

בסוף הפרק הראשון מזכירה אליגון דר שחלק חשוב בהפיכתו של הסיפור לסביר נשען על דיני ראיות ועל כללים פרוצדורליים, עניינים טכניים לכאורה, שיש להם - כפי שהיא מראה אחר כך לאורך הספר כולו - משמעות רחבה ועמוקה. השלטון הבריטי השתדל לשמור על רציפות החוק כדי לא לשבש את מרקם החיים החברתיים ולעורר התנגדות מיותרת. בנושא עבירות המין נערכו שינויים משמעותיים יותר וגלויים לעין בחקיקה; עם זאת, החשש מפני שינוי בדיני הראיות זכה להתייחסות מחקרית מועטה ביותר, בעוד שבפועל נערכו אף בו שינויים מהותיים: ראשית, הבריטים צמצמו את הכלל העות'מאני שאסר על עדות כנגד קרוב משפחה, והותירו על כנו רק את האיסור על עדות כנגד בן/בת זוג וכלפי ילדים והורים. עדויות נגד קרובי משפחה הותרו אם היה מדובר באלימות נגד בן/בת הזוג או בניאוף. למותר לציין מה רבה הייתה משמעותו של כלל זה ביחס לעבירות מין. שנית, הבריטים, בניגוד למקובל באנגליה, לא הסתפקו בעדות אחת ודרשו עדות מסייעת (corroboration). שינוי זה קבע למעשה כי עדות של מתלונן על עבירת מין שבוצעה נגדו אינה מספיקה, ויש צורך בעדות מסייעת שהייתה נדירה יחסית בהליכים הקשורים לעבירות מין.

הפרק השני עוסק בעבירות מין הכרוכות בתקיפה מינית או במגע מיני בין ילדים, נערים וגברים. מדובר בכמחצית מהתיקים (72 מתוך 147) שאליגון דר ניתחה, עובדה המדגישה, כשלעצמה, את השכיחות הרבה של יחסי מין אלו בתקופה הנחקרת. רוב המקרים היו אלו פגיעות מיניות בילדים, סדומיות, או מעשים מגונים כלפיהם; ב-44 מקרים דובר בילדים ובנערים מתחת לגיל 16, ולעיתים אף בילדים צעירים מאוד.

אליגון דר מציעה שמיעוט המקרים שבהם גברים התלוננו שנאנסו על ידי גבר אחר מעיד על כך שאונס של גבר נתפס כלא סביר. היא מבססת את טענתה, בין היתר, באמצעות מקרה שבו שופט דחה תלונה של נער בן 15-16, בטענה שיכול היה למנוע את החדירה של הנאשם שלא היה "חזק במיוחד", ובכך רמז למעשה כי יחסי המין בוצעו בהסכמה, וכי התלונה נועדה לנקות מהאשם המוסרי שנלווה להם. ואם כך נטען בנוגע לנער, סביר להניח שהייתה זו תפיסה מקובלת ביחס לאדם מבוגר, בדומה לתפיסות אחרות בחוק האנגלי שלפיהן אף נשים יכולות להימנע מאונס אם הן רוצות בכך ומתנגדות בכוח. אלו הן המחשות להבניות חברתיות המשפיעות על האופן שבו שוטרים, תובעים, שופטים ומושבעים מעריכים את העובדות המוצגות לפניהם. הסבר זה של אליגון דר מניח שגברים רבים לא התלוננו בשל חשש שלא יאמינו לסיפוריהם ולא בשל הבושה הכרוכה בהכנתם על ידי גבר אחר. כמו בנושאים רבים אחרים הקשורים במיניות שהוזנחו בשל רגישותם, גם כאן הדיון בספר הוא רק פתח לבירור

שאלות רבות אחרות שמצריכות מחקרים נוספים.

אחד הממצאים המעניינים בניתוח התיקים המשפטיים היה האופן שבו המערכת המשפטית התייחסה לעברם המיני של ילדים ונערים שהתלוננו על אונס. המתלוננים נשלחו לבדיקה רפואית כדי לקבוע האם יש סימנים לחדירה אנאלית, שכן השופטים התייחסו בכובד ראש לעדויות רפואיות-מדעיות שבהן ראו סימן לקדמה שהבריטים הביאו למדינות המתפתחות. סימנים המעידים על חדירה אנאלית היו אפוא ראייה מרשיעה בתיקים רבים, אבל הבדיקות הרפואיות לא הסתפקו בהוכחת חדירה אנאלית בזמן העבירות הנדונות, אלא גם בדקו האם יש סימנים שהמתלוננים היו מורגלים ביחסי מין אנאליים (habitual sodomists). לממצא "המדעי" בנושא זה צורפה פרשנות חברתית והייתה לכך תוצאה משפטית. כך למשל כאשר נמצא כי נערים בני 12 ו-13 שהתלוננו על מעשה סדום קיימו יחסי מין אנאליים בעבר, נקבע כי הם היו "מושחתים מבחינה מוסרית", עדותם הפכה לחשודה וסייעה לריכוך האישום בפרשה, גם אם לא לביטולו. ראוי לחדד (גם אם באופן אנכרוניסטי) את שכתבה אליגון דר, אולי, בין השורות: השופטים לא בדקו כיצד נערים בגיל כה צעיר כבר מורגלים בחיי מין אנאליים, ושמה היו קורבן למערכות יחסים נצלניות ונזקקו לפיכך להגנה מקיפה יותר ממוסדות החוק. כפי שאליגון דר מרחיבה בפרק הבא, ילדים "עזובים", שלא היו תחת חסותה של החברה המהוגנת, נתפסו כסיכון, וזאת בלי קשר לגילם - גם אם היו בני 7.

כחוקר היסטוריה להט"בית מצאתי עניין מיוחד בשבעה מקרים (אחד הוליד שני כתבי אישום שונים) של יחסי מין בין בני אותו מין בהסכמה. עבירה זו, "כנגד הסדר הטבעי" כפי שכונתה, הייתה כרוכה בעונש פחות מאשר על מעשה סדום בכפייה, אבל עדיין עונש חמור מאוד - כעשר שנים. כאמור בפרק הראשון, זו הייתה עבירה חדשה בספר החוקים בפלסטין, והמומחים הבריטים היו חלוקים לגבי הכנסת האיסור, שכן חלקם חששו שהציבור המקומי לא יוכל לעמוד בו. בפרק זה בודקת אליגון דר את יישום החוק ומגלה, שהממשל לא ניסה לאתר אנשים שעברו עבירה זו ולהביאם לדין, וזאת בניגוד לרדיפתם באנגליה. היא משערת ששלטונות המנדט הסכינו עם כך שמדובר בהתנהגות שכיחה ומקובלת במזרח התיכון, ומטרת החוק הייתה "חינוכית", ללמד את הילידים שמדובר במעשה שלילי. המקרים המעטים שהגיעו לבית המשפט נבעו מתלוננות של אזרחים שהזעיקו את המשטרה לאחר שחזו במגע כזה במקרה (בשל אינטרסים אישיים ורצון לפגוע ביריב אישי או מסחרי) או בהיתקלויות מקריות של המשטרה עם מבצעי העבירה במהלך ביצועה.

החוק הפריד לשני תת-סעיפים שונים בין מי שחודר לגבר אחר (הצד ה"אקטיבי") לבין זה שמרשה שיחדרו אליו (הצד ה"פסיבי"). שני השותפים לקשר כזה היו חשופים לאותו עונש חמור של עשר שנות מאסר שלא יושם בפועל, אך חומרתו של העונש

שידרה לציבור שמדובר בפשע חמור. בפועל, נדמה שהרשויות הבריטיות קיבלו את ההבחנה החברתית שהייתה מקובלת אז, לפחות בקרב הציבור הערבי והיהודי, ואולי גם בקרב הבריטים, ולפיה הצד החודר מממש את גבריותו כאשר הוא חודר לגבר אחר, ורק הצד הנחדר הוא הסוטה. המקרים שאליגון דר מביאה מאששים דפוס זה. חלק מהנאשמים חיפשו מוצא לסיפוק מיני ולא היו "הומואים" במובן המקובל של המונח היום. גם אלו שהסכימו להיחדר עשו זאת לפעמים בשל מצוקה כלכלית ולא בשל זהות מינית הומואית.

אחת הדוגמאות המרתקות שמביאה אליגון דר עוסקת בעבדאללה, צעיר כבן 20 (לדעת המשטרה; הוא טען שהוא בן 16) שפתח בית בושת בעכו, העסיק ארבע עובדות, וגם הציע את עצמו בתשלום. הוא נעצר באשמת ניהול בית בושת והסכמה לאפשר לגבר אחר לחדור אליו. עבדאללה הצדיק את מעשיו בטענה שהוא עני ונכה (ידו הייתה משותקת) ונזקק לפרנסה. הוא הודה באשמה. השופט קבע ששום תועלת לא תצמח מקניסתו או ממאסרו, ושחרר אותו בעונש קל. העובדה שהוא ביצע את העבירה שוב ושוב, על פי עדותו, לא הייתה סיבה להחמיר בעונש; מכיוון שזה היה עניין כלכלי, השופט קיבל את הסיפור והסתפק בעונש על תנאי.

מקרה זה ממחיש את חשיבות העדויות המשפטיות לקבלת מושג על ההתנהגות המינית בפלסטין בתקופה הנחקרת. נדירים ביותר המקורות שבהם נותר תיעוד בגוף ראשון על אודותיה של תקופה זו, והכרוניקה המשפטית - גם אם לנאשמים ולעדים יש אינטרסים לסלף פרטים רבים וחשובים - משמשת משאב כמעט יחיד המספק נקודת מבט חשובה, גם אם לא מלאה, אל חיי המין בתקופת המנדט. הספר מכיל סיפורים רבים כאלו.

בנוגע ליחסי מין בין גברים מרצון, אליגון דר טוענת כי זנות נחשבה כנסיבה מקלה: "מין בין גברים בתמורה לכסף לא איים על הסדר החברתי, על מערכת השארות או על הגבריות כפי שמין על בסיס אהבה ותשוקה הדדית איים. החודר מממש את התפקיד הגברי הקלאסי, והנחדר עושה זאת רק עבור כסף ולא מתוך תשוקה".¹⁰ במקרה נוסף, נער בן 16, שנחשד בקיום מגע מיני עם בחור אחר, הודה בפני חוקר משטרה כי עשה זאת מתוך אהבה.¹¹ הצהרה זו יכולה לרגש הומואים בני זמננו, אבל ב-1943, אומרת אליגון דר, זו הייתה ההצהרה ה"לא נכונה" להצהיר. לא רק שיחסי מין בין גברים היו אסורים, אלא שהקהל של ההצהרה - החוקרים, התובעים והשופטים לא יכלו לקבל יחסים כאלו בין גברים. "אהבה רומנטית בין גברים לא הוגדרה כמוטיבציה למין, לא

10 שם, בעמ' 45-46.

11 שם, בעמ' 30.

על ידי הבריטים ולא על ידי המקומיים".¹² הנער חזר בו אפוא מהצהרת האהבה וטען שלא הכיר את הצעיר שעזמו קיים יחסים. בשל הסתירה זוכה אותו צעיר במחיר הרשעתו בעדות שקר.¹³

לסיום הדיון בסעיף שאסר מגע אנאלי בהסכמה, אליגון דר מזכירה לנו, שנוסח הסעיף כלל גם מגע אנאלי עם אישה, אך למעט מקרה אחד לא עלה בידה לאתר כתב אישום שהוגש כנגד מין הטרוסקסואלי. זאת, לטענתה, כיוון שמקרים אלו לא תאמו את הדימוי הסטראוטיפי של העבירה.¹⁴ גם במחקר של דורי ספיבק ושלי על ההתייחסות בבתי משפט ישראליים לחוק זה אחרי 1948 מצאנו רק מקרה אחד שעירב מגע אנאלי בין גבר לאישה.¹⁵ בשני המקרים, הן בפסק הדין שמצאה אליגון דר, והן בפסק הדין בעניין בן-עמי שמצאנו אנו במחקרנו, אפשר להניח כי העובדה שיחסי המין בוצעו תוך שימוש בכוח היא שהובילה אותם אל בתי המשפט.¹⁶ נוסף על כך, שניהם מחזקים את הטענה של אליגון דר שלפיה מטרת הסעיף הייתה להפוך קשר בין גברים ללא לגיטימי ולא להתערב בנעשה בחדר המיטות ההטרוסקסואלי.

הפרק השלישי עוסק בעדויות של ילדים. השלטון הבריטי, כפי שטוענת המחברת, הציג פנים נאורות לכאורה ביחס להגנה שסיפק לילדים כנגד ניצול מיני. כל מגע מיני עם קטין מתחת לגיל 16 נחשב כעבירה בלי קשר להסכמתו, שכן ילדים ונערים מתחת לגיל זה לא נחשבו בוגרים מספיק כדי להסכים למגע מיני, ולכן המחוקק המנדטורי ניצב להגן עליהם בפני הונאה, פיתוי ושיפוט לקוי. בפועל דימויים אחרים של ילדים הכשילו את אכיפת ההגנה. ילדים נתפסו גם כיצורים שאינם מבחינים תמיד בין דמיון למציאות וכמי שיכולים להיות "דמויות מפתות" בשל אופיים "הילדותי". הילד נתפס אפוא באופן אמביוולנטי "כנתון בסכנה אבל גם מסוכן, טהור ומושחת".¹⁷

תפיסות תרבותיות מנוגדות אלו מעלות את השאלה עד כמה אפקטיבית הייתה השאיפה להגן על ילדים, ולצורך כך בחנה אליגון דר מה עלה בגורלן של תלונות שקשורות לפגיעה מינית בקטינים. מעניינת כשלעצמה העובדה שבכלל החומרים המשפטיים שבחנה, עבירות ביחס לילדים היו רוב מכריע: ב-81 מתוך 147 מקרים הנפגעים היו מתחת לגיל 16, והם כללו קצת יותר בנים (44) מאשר בנות (37). הילדים והילדות שחוו את הפגיעות הגיעו מכל השכבות החברתיות: יהודים וערבים, מהכפר

12 שם, בעמ' 46.

13 שם, בעמ' 30.

14 שם, בעמ' 47.

15 יובל יונאי ודורי ספיבק "בין שתיקה לגינוי: הבניית הזהות של ההומואים בשיח המשפטי בישראל, 1988-1949" סוציולוגיה ישראלית א(2) 257 (1999).

16 ע"פ 224/63 בן-עמי נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד יח(3) 225, 225-239 (1964).

17 לעיל ה"ש 1, בעמ' 54.

ומהעיר, ילדים עובדים וילדים לומדים. על פי כתבי האישום שנבחנו הפוגעים היו זרים וקרובי משפחה, שכנים ומכרים. מסקרן, לטעמי, לדעת מה עומד מאחורי השיעור הגבוה של קטינים בין קורבנות העבירות המיניות ביחס לימינו: האם זה מכיוון שקטינים בילו אז זמן רב יותר ללא פיקוח צמוד? האם הסיבה קשורה לכך שמגע מיני עם ילד נתפס אז כחמור פחות מאשר הוא נתפס כיום? או שמא מכיוון ששיעור נמוך של נפגעים מבוגרים הסכימו להתלונן, מתוך הבנת תוצריה האפשריים של התלונה? הספר משאיר שאלה זו פתוחה, וראוי להתייחס אליה במחקרים עתידיים.

אליגון דר מתמקדת בשאלת ההכרעה המשפטית במקרים של פגיעה בקטינים. לכאורה, היא טוענת, במקרה של עבירת מין כלפי קטין, השגת הרשעה אמורה להיות קלה יותר בשל התייתרות הצורך להוכיח היעדר הסכמה; עצם קיום המגע הוא עבירה על החוק. אבל בהקשר של ילדים עלו שאלות הקשורות לאמינות עדויותיהם. ילדים היו פטורים מחובת שבועה, אם בית המשפט סבר שאינם יכולים להבין את משמעותה. החוק לא קבע גיל מסוים אלא השאיר את ההכרעה לשיקול דעתו של כל שופט. השחרור מחובת השבועה נועד להקל בהרשעת נאשמים בניצול קטינים, אך בפועל השופטים לא מיהרו להאמין לילדים, ועדויות של ילדים אחרים שהיו עדי ראיה לעבירות אלו לא נחשבו כעדות מסייעת אם ניתנו ללא שבועה. אחד השופטים, שדבריו מובאים בספר, תיאר את תסכולו ביחס לקושי להרשיע עברייני מין כנגד ילדים, אך לטעמו הבעיה הייתה שכיחות התופעה בקרב הילדים, ולא דיני הראיות של מערכת המשפט. אחד המקרים שאליגון דר מציגה הוא של נער ערבי בן 12 שנעשה ניסיון לאונסו אך הפך לנאשם בעדות שקר. בעת עדותו בבית המשפט, כנראה בשל הבושה, הכחיש הנער את הטענה שהנאשם באונס הצליח להפשיט אותו ולשכב עליו. במשפט של קורבן ניסיון האונס הוא עצמו סומן כאיום חברתי. קצין המבחן סקר את העוני המרוד של המשפחה, את היעדר ההשכלה של ההורים ושל כל ילדיהם ואת הסכסוך המתמיד והאלימים בין ההורים. כל אלו הפכו את הנער מקורבן לסכנה, וגם כשהוא זוכה, בית המשפט העליון המליץ על שליחתו למוסד מתאים שבו יהיה תחת השגחה. "גילו והרקע שלו רמזו לכך שהוא מניפולטיבי ולא אמין, מפר נורמות חברתיות וגבולות מיניים. ללא מכובדות לא הייתה לו מהימנות"¹⁸. גם סיפור מפורט זה, שאך סופו הובא כאן, מדגים את חשיבות התיקים המשפטיים להיסטוריה חברתית, שכן מעבר להליך הפלילי שבו מתמקדת אליגון דר, נשקפות מהתיקים פנים לא מוכרות של החברה הארץ ישראלית בתקופת המנדט.

מגבלות ההגנה על קטינים התבררו בעיקר כאשר עברם המיני הפך לנימוק שהגן על אלו שניצלו אותם. אף שעבר מיני לא אמור היה להשפיע על הדיון בתקיפה מינית

של קטין, "מידע על העבר המיני של הקטין היה אמצעי רטורי בעל השפעה. כאשר ילדים האשימו מבוגרים בניצול מיני, גם הסיפורים שלהם [של הילדים] וגם הגוף שלהם נבחנו בקפידה".¹⁹ ילדים, ילדות, נערים ונערות נבדקו בידי רופאים במטרה לאתר ממצאים בנוגע לעברם המיני ובנוגע להשלכות החברתיות הנלוות לו. לממצאים אלו הייתה השפעה על הפרשנות המשפטית בכל מקרה ומקרה. אף שבחוק אין זכר לכך, השופטים התייחסו בחומרה יתרה לפגיעה בבתולים, ועורכי דין הגנו על נאשמים בטענה שמתלוננות לא היו בתולות בעת קיום היחסים עימן. מתלוננות שלא היו בתולות זכו לאמון מועט יותר מצד השופטים, וסיפוריהן היו סבירים פחות בעיניהם.²⁰ במקרים רבים קורבנות אונס שיקרו ביחס לשאלה האם היו בתולות בעת האונס בשל בוש או בשל פחד מתגובת המשפחה. כאשר הוכח ששיקרו, גם אמינות עדותן בקשר לתקיפה המינית הוטלה בספק.

על פי עדות אחד הנאשמים, אחת התפיסות בחברה הייתה, ש"רק בתולה יכלה להיאנס, ומי שאינה בתולה זמינה מינית לכולם".²¹ נאשם באונס של נער בן 13 זוכה כי לא הייתה עדות מסייעת לסיפורו של המתלונן, אבל העובדה שהרופא העיד שנראה שכבר "השתמשו" בילד קודם, הפחיתה, קרוב לוודאי, את מהימנותו ותרמה לזיכוי הנאשם. עם זאת אליגון דר מבחירה שלא תמיד עבר מיני "מפוקפק" של הקורבן הגן על התוקף. באחד המקרים שהיא מתארת העיד הרופא שנער בן 12 היה "habitual sodomist", ובכל זאת, שני נערים שהואשמו בתקיפתו הורשעו על ידי בית המשפט. בפרק הרביעי אליגון דר פונה לבחון סיפורים הקשורים לתקיפות מיניות שבהן היו מעורבים ערבים ויהודים. הנתונים שברשותה מלמדים שרוב התקיפות המתועדות היו בתוך קבוצת הלאום, אבל מקרים של תקיפות יהודים על ידי ערבים זכו לתהודה ציבורית רבה יותר. אליגון דר מעגנת את ניתוח המקרים האלו בספרות על שימוש באונס שנועד להפגין עליונות של צד מסוים במלחמה או של קבוצה אתנית אחת על השנייה. עוצמת הקונפליקט הפלסטיני-יהודי בתקופת המנדט הובילה לשימוש בתקיפות מיניות של ערבים כנגד נשים וילדים יהודים כדי להציג את האויב הפלסטיני כאכזרי ולא מוסרי. העיתונות הערבית לעומת זאת לא עסקה בעבירות מין, קרוב לוודאי בשל הטאבו החברתי סביבן.

הרשויות הבריטיות הציגו את מערכת המשפט המנדטורית כאובייקטיבית, כמערכת שאינה מביאה בחשבון את מוצאם האתני והלאומי של השחקנים השונים במשפט, ולכן לאומיות הקורבן והנאשמים לא צוינה בפסיקות בתי המשפט. אך היה זה מאמץ

19 שם, בעמ' 60.

20 שם, בעמ' 62.

21 שם.

כושל שכן התיקים כללו פרטים לגבי הגיל, הדת, שם האב ולעיתים גם שם השבט שאליו השתייך הנאשם. זה היה אומנם חיוני לשם הבטחת זיהויו המדויק של הנאשם, אך פרטים אלו שייכו נאשמים, עדים ומתלוננים באופן ברור לקבוצה לאומית מסוימת. יתר על כן, כאשר סופרו פרטי האירוע שנדון בבית המשפט, העדים התייחסו לדמויות שונות כ"ערבי" או כ"יהודי". בעיני השחקנים זה היה פרט בסיסי ורלוונטי לכל סיפור שסופר. באחד המקרים, כאשר חוקר משטרה העיד על מסדר הזיהוי של הנאשמים, הוא הסביר שנבחרו אנשים בעלי "מראה, לבוש וגזע (race) דומים"; הלבוש זוהה כ"בגדי פלאחים" במסדר אחד, ואילו במסדר אחר חלק מהנאשמים לבשו "בגדי פלאחים" וחלק "בגדי בדווים".²² ההבחנות הללו, לא רק בין יהודים לפלסטינים, אלא גם בין פלאחים לבדווים, היו חלק מהמציאות היומיומית המוכרת לכל הנפשות הפועלות, ומראית עין של התעלמות מזהויות אתניות לא יכלה להסתיר את הרלוונטיות של הפרטים הללו.

המקרה שזוכה לכיסוי נרחב בפרק זה, ומוזכר גם בפרקים אחרים, הוא האונס הקבוצתי האכזרי של בת קיבוץ אילון בשם רחל, שטיילה עם שני חברים בוואדי ליד הקיבוץ. ארבעה גברים חמושים עצרו אותם, אנסו את האישה ושדדו את שעוני הגברים. שני בדווים הובאו לדין באשמת שוד ואונס, ושאלת זיהוים עמדה במרכז הדיון. רחל וחבריה לא העידו שהם הותקפו על ידי "ערבים", אך ציינו שהתוקפים לבשו "בגדי פלאחים" ודיברו ערבית. שני הנאשמים הורשעו, אבל הערעור של אחד מהם התקבל בבית המשפט העליון. השופט הבריטי, שדעתו נתמכה על ידי שופט ערבי שישב בהרכב, התייחס בפירוט לשיוך השבטי השונה של שני הנאשמים, וקבע שאין זה סביר שבני שבטים שונים ייקחו חלק באונס קבוצתי. הוא לא הטיל ספק במהימנותה של רחל, שזיהתה את הנאשם שזוכה, אבל גרס שיתכן כי טעתה. במקרה זה ברור שידע חברתי שימש את השופטים כדי לקבוע מה סביר ומה לא, בלי קשר לפרטים העובדתיים שנאספו. המחברת אינה מבקרת ואינה משבחת החלטה זו; מטרתה להראות כיצד ידע חברתי משמש כדי להכריע מה סביר ומה לא, וייתכן שבאמת לא היה זה סביר שבני שני שבטים שונים יבצעו מעשה כזה ביחד.

נימה ביקורתית יותר מתגנבת להתייחסותה לדעת המיעוט של השופט השלישי, הבריטי, שזיכה את שני הנאשמים בטענה ש"לידי הארץ" - נראה שהוא לא הבחין בהקשר זה בין יהודים לפלסטינים - נוהגים להוסיף אשמת אונס למקרי תקיפה ושוד, וקשה להתגונן בפני האשמה כזו. החשד הבסיסי שלו כלפי תושבי הארץ הביא את השופט לדרוש סף הוכחה גבוה במיוחד להאשמת האונס במקרה זה, ומשום שלדעתו סף זה לא הושג, הוא החליט, בדעת מיעוט, לתמוך בזיכוי שני הנאשמים. במקרה אחר

22 שם, בעמ' 70-71.

מתלוננת יהודייה האשימה נהג מונית וחברו, שניהם ערבים, באונס. המתלוננת לא התייחסה למוצאם, אך השופט דיקינסון עשה כן עת ייחס לה אשם תורם: הוא פתח בכך שהמתלוננת עבדה כזונה והייתה ידועה כמעוררת בנפשה, ציין עובדות נוספות שערערו את אמינות סיפורה בעיניו, וקבע שיהודייה שנכנסת למונית בשתיים בלילה "מזמינה צרות".

מסיפורים אלו ואחרים ברור שהשייכות הלאומית, וגם השייכות לקבוצות משנה מובחנות כמו "כדווים", ריחפו באוויר בכל אינטראקציה חברתית בבית המשפט כפי שהיא הייתה נוכחת בכל מרחב חברתי אחר בארץ ישראל המנדטורית.

בפרק החמישי עוסקת אליגון דר בתפקיד הרגשות בבניית סיפור אמין שישכנע את השופטים. הסיפור שתובעים, סנגורים ועדים מספרים בבתי משפט אמור להיות לא רק עקבי ותואם להתנהגויות הנחשבות כסבירות בסביבה החברתית הרלוונטית, אלא הוא גם אמור לכלול הבעת רגשות הנתפסים כהולמים. מדובר הן ברגשות שקורבן תקיפה מינית היה אמור להפגין בעת הפגיעה עצמה, והן ברגש המופגן בעת העדות בבית המשפט. אחד משופטי בית המשפט העליון הטיל, למשל, ספק בכך שהקיבוצניקית מאילון, שהוזכרה לעיל, נאנסה, כי לפי עדותה היא לא צעקה בעת האונס. המתלוננת הסבירה שלא היה טעם בצעקות, ואולי, מוסיפה אליגון דר, ניסתה להקטין את מצוקת שני הבחורים שהוחזקו באיום רובה בקרבתה, אבל השופט כתב שהופתע מתגובתה למעשה בנסיבות אלו: "היינו מצפים שהתגובה תהיה הרבה יותר היסטורית ושהיא תתמוטט בכי". עם זאת, פרט לעדות הגברים שאיתם טיילה, כי הייתה נסערת ומבולבלת "לא היה שום סימן לאונס".²³ רגש אחר שמופיע בין כותלי בית המשפט בתיק זה הוא התשוקה המינית שהתעוררה בקרב הנאשמים כאשר הם ראו את הצעירה היהודייה לבושה במכנסים קצרים. תשוקה זו הוצגה כרגש בלתי נשלט, שיש להביא בחשבון כסיבה לקולא. הן הציפייה לבכי והן ההתחשבות בתשוקת האנסים, מייצגות את הסביבה התרבותית שבה התנהל המשפט ואת הציפיות שהפנו השופטים לכל שחקן לגבי התרבות שממנה הגיע.

אהבה שימשה גם היא כרגש שהצדיק אונס או, לפחות, החליש את חומרת האונס. שני צעירים ערבים שחטפו נערה ערבייה שעוד לא מלאו לה 16 בכוח, ואנסו אותה תוך כדי שהיא צועקת ונאבקת בהם, הודו באשמת חטיפה ואונס. אבל השופט הערבי שכתב את פסק הדין, והשופט היהודי שהצטרף לדעתו, ראו בחיוב את העובדה שאחד האנסים עומד להינשא לקורבן האונס. דבר זה יבטיח, לדעת השופט, שהנערה "לא תסבול, וכבוד המשפחה יישמר".²⁴ שני השופטים סברו שההפרעה החברתית שהאונס

23 שם, בעמ' 86-87.

24 שם, בעמ' 89.

יצר תיפותר עם האיחוד בין המקרבן לקורבן.

בחלק השני של הפרק אליגון דר מפתיעה את הקוראת ויוצאת מכותלי בית המשפט כדי להתבונן בקהילה היהודית בחברה המנדטורית. זאת, במטרה לבחון את הרגשות הניצבים בבסיס התלונה הפלילית ומה מניע מעשי נקם: בושה מונעת תלונות, וזעם מוליד מעשי נקם. שני אלו, ביחד ולחוד, מעידים על ההבניה החברתית שלהם. על מנת לחקור את ביטויי הבושה והזעם, חרגה אליגון דר מתיקי בית המשפט שבהם התמקדה עד כה, ופנתה לבחון עיתונים, דו"חות מודיעין, ספרי זיכרונות וחומרים דומים. זהו חומר שונה במידה רבה מתיקי בית המשפט, ואף שהממצאים מעניינים מאוד, התקשיתי לעקוב אחר הקשר בינם לבין המחקר על הבניית סיפורים בתהליך הפלילי.

ייתכן שחריגה זו מהחומרים המשפטיים נבעה מהרצון להבין את מיעוט התלונות של יהודים בכלל, ויהודיות בפרט, על תקיפות מיניות בתוך הקהילה. גם שתיקה היא גם סוג של הבעה, מעירה אליגון דר בצדק. כדי להדגיש את טענתה זו היא מספקת סטטיסטיקה בסיסית: מתוך 139 מתלוננים מזוהים, 107 היו ערבים, 25 יהודים ו-7 היו בריטים ובני לאומים אחרים. רק שני יהודים התלוננו כנגד יהודים. אליגון דר אינה רואה בכך עדות למיעוט המקרים של תקיפות מיניות ביישוב היהודי וסבורה שהסיבה לכך היא הבושה שבחשיפת אונס בתוך הקהילה. כדי לבחון מדוע שיעור התלונות כה נמוך היא מנסה לאתר את התרחשותן של עבירות מין במקורות חוץ-משפטיים, ואכן מוצאת לא מעט עדויות להן בספרי זיכרונות. במקרים שאיתרה הופעל לחץ על מי שהתלוננו במשטרה לחזור בהם מתלונתם, תוך הבטחה להביא את התלונה לדיון מעין-משפטי בפני טריבונלים וולונטריים של הקהילה.²⁵ מגמה זו זוהתה בכל הקהילות היהודיות בתקופת המנדט - חרדים, חלוצים ובורגנים - כולם העדיפו להתמודד עם עבירות מין במסגרת הוולונטרית של הקהילה, שחסרה, כמובן, בתי סוהר ואמצעי כפייה אלימים. העונש הקשה ביותר היה אפוא גירוש האנס מן היישוב או מהקהילה, אבל אפילו עונש זה, שהיה קל כמובן מעונש מאסר, לא תמיד הוטל, ובמקרים רבים המתלוננות "שוכנעו" לבטל את התלונה או שהתלונה מוסמסה.

אליגון דר מציעה כמה הסברים לאי-פנייה של היישוב לרשויות הבריטיות: במישור האישי, היא מעלה את הסברה המוכרת שלפיה קורבנות האונס ידעו שאין להן למה לצפות והעדיפו לשתוק. במישור הקהילתי המשותף, היא מציעה כמה הסברים חלופיים: תפיסה שאסור להסגיר יהודים לזרים; חשש מרופאים משפטיים ומתובעים ערבים וחשיפת "הכביסה המלוכלכת" בפניהם; רצון לשמור על המוניטין של היישוב; דימוי עצמי גבוה והתנשאות מעל הערבים שלרוב הוצגו ביישוב היהודי כ"רדופי התאוה"; הבושה בחולשת הקהילה להגן על הנשים שלה; והימרה לאוטונומיה של היישוב היהודי.

ההסבר האחרון משכנע פחות לטעמי, שכן בעניינים פליליים אחרים הקהילה היהודית השתמשה בזכות של תושבים לפנות לרשויות בבקשה להגנה, ולכאורה לא הייתה סיבה שבני היישוב היהודי לא ידרשו צדק גם בעקבות פגיעה מינית. היעדר התלונות נבע, כנראה, בשל הסיבות הקשורות לדימוי ולמוניטין של הקהילות היהודיות השונות. כך או אחרת, המחיר היה הסתרה של מעשי האונס. מיפוי השתיקות ביחס לעבירות מין בציבור היהודי הוא ללא ספק תרומה מחקרית משמעותית, אך אין בה כדי להועיל לפיתוח התזה המשפטית של הספר. הבנה של השתיקה מחייבת מסגרת תאורטית ועיגון בספרות מחקרית על שתיקות דומות בסביבות חברתיות ותרבותיות אחרות. מן השתיקה עוברת אליגון דר לדון בזעם ובנקמה שנלוותה לו: "שתיקה הביעה מבוכה ובושה, נקמה אלימה הביעה את הזעם, את התסכול ואת העצמאות הפוליטית".²⁶ מדוגמאות שהיא מביאה התקיימו פעולות תגמול קולקטיביות לאומיות שביטאו זעם זה וכללו, בין היתר, ירי, רצח וסירוס. דוגמאות אלו משמשות בסיס לטענתה כי "הפגנת הזעם נועדה להציג כוח לאומי".²⁷ אין ספק שגם תיעוד מעשי הנקמה מעשיר את הבנתנו לגבי היחס לעבירות מין בתקופת המנדט, אך גם החריגה הזו מכותלי בית המשפט אינה תורמת לתזה על תפקיד הסיפור בהליך המשפטי. מעשי הנקמה היו חלק ממעשי האיבה בין פלסטינים ליהודים, ואולי היה מקום להתייחס אליהם בהקשר של התקיפות המיניות הבין-עדתיות שנסקרו בפרק הקודם, ולא בפרק זה העוסק במיקומם של רגשות בהליכים משפטיים.

בפרק השישי אליגון דר מראה כיצד כללים לגבי תהליך ההוכחות במשפט נשענים על הנחות לגבי סבירות ההתנהגות של צדדים שונים. בארץ ישראל המנדטורית התבססה הדרישה לעדות מסייעת (corroboration) על תפיסות מובנות חברתית (socially constructed) לגבי עבירות אלו ועצם קיומן. יש מדינות שבהן בכל עבירה צריך עדות מסייעת כדי למנוע ככל האפשר הרשעות שווא; באנגליה של אותה תקופה עדות מסייעת נדרשה רק בסיטואציות בודדות, כולל עבירות מיניות. הרציונל הוא שקל, לכאורה, להאשים מישהו בפגיעה מינית, ולנאשם קשה להתגונן, שכן עבירות אלו מתרחשות לרוב במרחב אינטימי. כמוכן, הטענה ש"קל להאשים" היא הבניה חברתית שנוצרה בשיח גברי והתעלמה מהמחיר החברתי שנשים שהתלוננו שילמו. במהלך המאה התשע עשרה הוכנסו תיקונים שונים כדיני הראיות, במטרה להקל על הרשעת תוקפים מיניים. הסקירה של תיקונים אלו חשובה כהמחשה לכך שפרטים רבים בהליך הפלילי השפיעו על אפשרויות האכיפה והיישום של איסורים שונים. למשל, בשנת 1837 נוסף סעיף של תקיפה מינית שאִפשר להרשיע אנשים כאשר מושבעים לא

26 שם, בעמ' 98.

27 שם, בעמ' 99.

השתכנעו שבוצע אונס כהגדרתו בחוק. גם ביטול עונש המוות בשנת 1841 העלה את שיעור ההרשעות באונס, שכן קודם לכן עונש המוות על אונס גרם למושבעים רבים להיזהר בהרשעה בעבירה זו. שינויים נוספים באנגליה כללו ביטול הדרישה להוכחת פליטת זרע, הקלה בהגדרה של התנגדות לאונס ומעבר מהצורך להוכיח שיחסי מין בוצעו בניגוד לרצונה של אישה לדרישה שיוכח שהיא לא הסכימה ליחסים. סקירה זו מבהירה שכדי להבין את היחס לעבירות מין לא מספיק להסתכל על החוק הכתוב; חייבים לבדוק גם את התהליכים הפליליים שמקלים או מקשים על שימוש בחוק כדי להעניש ולהרתיע.

למרות כל ההקלות, קורבנות אונס המשיכו להיבחן ביתר קפדנות, והדרישה לעדות מסייעת הועברה למערכות משפטיות של מושבות בריטיות רבות. מאחורי דרישה זו הייתה התפיסה שמתלוננים רבים, גברים ונשים, הם "שותפים לפשע" שבעצם חשקו בקשר המיני, והתלוננו רק כדי להגן על שמם. אליגון דר מעירה שהשופטים בארץ ישראל המנדטורית החמירו את הדרישה, שלא הייתה כתובה במפורש בחוק האנגלי ונוצרה בהקשר של שיטת מושבעים, שבה אנשים לא מקצועיים נדרשו להגיע להחלטה. השופטים יישמו את הכלל גם בארץ, אף שכשופטים מקצועיים הם נדרשו להרשיע על סמך התרשמותם ממהימנות העדים אף ללא אישוש ממקור חיצוני.

הפרק השביעי עוסק בסיפורים לא סבירים, שלא זכו להצלחה, שכן היו מנוגדים לנורמה החברתית. במרכז הפרק שלושה סיפורים: שניים של נערות יהודיות שהיו בקשרים עם צעירים ערבים ואחר כך האשימו אותם באונס, ומקרה של חטיפה ואונס בקהילה היוונית בירושלים. במקרה הראשון, נתפסו המתלוננות כ"ילדות רעות" בשל קיומו של קשר קודם, ושני הצעירים הערבים זוכו מאשמה, שכן בית המשפט חש מחויב פחות להגנתן. המקרה השלישי הוא סיפור מרתק ומפורט של צעיר יווני. הצעיר חטף את הבחורה שאחריה רדף במשך שנים וגייס אנשי כנסייה כדי לקיים טקס נישואין, שתוקפו היה אחד הנושאים שעלו במשפט. הסיפור יכול להוות בסיס למאמר שלם על נורמות תרבותיות ומשפטיות, אבל הוא מובא בספר זה בעיקר כדי להראות את כישלון הטיעונים המשפטיים שאתגרו את תוקפן של המוסכמות הבריטיות.

לסיכום, ספרה של אליגון דר הוא תוספת מרשימה להיסטוריה המשפטית בכלל ולהיסטוריה של משפט בארץ ישראל בפרט. הסיקור המשפטי של כל החומרים המשפטיים בתחום עבירות המין בבית משפט אחד בתקופה של כעשור, מאפשר לקבל תמונה רחבה של סוגי העבירות שבוצעו בתקופה ושל אופן הטיפול בהם בהליכים הפליליים השונים. ההתייחסות לעדויות, לטיעוניהם של עורכי הדין ולפסקי הדין מאפשרת להבין הן את נקודות המבט השונות של השחקנים המעורבים בהליכים והן את האופן שבו השיח המשפטי-תרבותי כיוון את הדוברים לומר דברים מסוימים ולהימנע

מאחרים. מעבר לכך, המחברת חשפה גם את הדיונים בין מעצבי המערכת המשפטית המנדטורית לגבי חקיקה מינית חדשה והראתה כיצד הרצון "לחנך" את הילידים תושבי הארץ משקף עמדות קולוניאליסטיות. הגלישה לדיון בהימנעות מהגשת תלונות כנגד תקיפות מיניות בתוך היישוב היהודי ולסקירה של מעשי נקם של המיליציות היהודיות נגד בריטים, ובעיקר נגד פלסטינים, ממחישה שעבירות שמגיעות לבית המשפט הן רק חלק, אולי אפילו קטן, מתוך כלל התקיפות המיניות שהתרחשו, וכן שהענישה על פי החוק היא רק חלק מהתגובות על תקיפות אלו. תרומה נוספת של הספר היא קידום ההבנה התאורטית של הקשר בין תפיסות תרבותיות לבין האופן שבו החוק מיושם באופן יומיומי. ניתוח לשון החוק אינו מספיק, כי אמונות בסיסיות של אלו המופקדים על יישומו משפיעות באופן מכריע על היחס לעבירות השונות, למבצעייהן ולקורבנותיהן, על פי קריטריונים של מין, גיל, מעמד והשתייכות אתנית ולאומית.

כתב העת "משטרה והיסטוריה" יוצא לאור אחת לשנה והוא עוסק בחקר השיטור, אכיפת החוק וביטחון הפנים בארץ ישראל, משלהי התקופה העות'מאנית ועד היום. מאמרים המוגשים לכתב העת עוברים שיפוט כפול, פנימי וחיצוני. מדור נוסף בכתב העת מוקדש לביקורות ספרים ומסות קצרות. ניתן ורצוי להציג את המאמרים המוצעים לשיפוט בכנס השנתי של בית המורשת, הנערך מדי שנה בחודש מרץ.

ניתן לשלוח לאורך כל השנה מאמרים העוסקים בנושאים אלה, שלא התפרסמו בעבר, ואינם מועמדים לפרסום במקומות אחרים. את המאמרים המוצעים יש לשלוח בקובץ וורד, בהיקף של 10,000 מילה לכל היותר, תוך שימוש בכללי האזכור המקובלים בכתיבה המשפטית. כן יש לצרף למאמר תקצירים בעברית ובאנגלית (עד 200 מלים) וכן תקציר ביוגרפי של הכותב/ת (עד 100 מלים).

לא תישקל קבלת מאמרים שיוגשו ללא כל המסמכים הנדרשים. ניתן להגיש את המאמרים, או לפנות בשאלות נוספות באמצעות דוא"ל המערכת:

police.history.journal@gmail.com